

3. Історія Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара / голова ред. кол. проф. М. В. Поляков. – 4-те вид., переробл. і доповн. – Д., 2008.

4. Константинов Н. А. Очерки по истории средней школы. Гимназии и реальные училища с конца XIX в. до Февральской революции 1917 года / Н. А. Константинов. – М., 1956.

5. Очерки истории школы и педагогической мысли народов СССР. Вторая половина XIX в. / отв. ред. А. И. Пискунов. – М., 1976.

6. Развитие общеобразовательной и профессиональной школы на Днепропетровщине : [учеб. пособ.]. – Д., 1989.

7. Світленко С. І. Суспільний рух на Катеринославщині у 50–80-х роках XIX ст. : [моногр.] / С. І. Світленко. – Д., 2006.

Надійшла до редколегії 09.11.2010

УДК 93 (929)

В. С. Савчук

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

**В. О. БІДНОВ ТА Д. І. ЯВОРНИЦЬКИЙ У КАТЕРИНОСЛАВІ:
1917-1918 рр.**

Проаналізовано діяльність В. О. Біднова у Катеринославі протягом 1917-1918 рр.

Ключові слова: В. О. Біднов, співробітництво, контакти, наукова діяльність.

Проанализирована деятельность В. А. Беднова в Екатеринославе на протяжении 1917-1918 гг.

Ключевые слова: В. А. Беднов, сотрудничество, контакты, научная деятельность.

Wide diapason of V. O. Bidnov in Katerynoslav during 1917-1918 years are analysed in this article.

Key words: relations, scientific and social contacts, cooperation, Katerynoslav, V. O. Bidnov.

Відомо, що знаний український учений В. О. Біднов до осені 1918 р. перебував у Катеринославі. Восени у зв'язку з запрошенням його до відкритого у Кам'янці-Подільському українського державного університету він переїздить до нього і обіймає там посаду професора.

В. О. Біднову присвячено немало розвідок, його ім'я зустрічається в багатьох дослідженнях з історії України. Зокрема, це публікації В. І. Ульяновського, В. М. Заруби, С. В. Абросимової, Ю. А. Ми-

© В. С. Савчук, 2010

цика, А. В. Портнова, І. В. Саламахи, Д. І. Дорошенка, М. П. Чабана та ін. [1; 2; 4; 5; 8; 11; 15; 27; 31; 38; 39; 42]. Вони охоплюють і період перебування В. О. Біднова у Катеринославі. Слід було б чекати, що саме в працях, присвячених безпосередньо життю і діяльності В. О. Біднова, можна було знайти і відомості про його життя і діяльність у Катеринославі у 1917-1918 рр. Аналіз довів, що більш детально розкрита його діяльність до 1917 р. Про діяльність же В. О. Біднова у Катеринославі у 1917-1918 рр. написано значно менше. Зокрема, у статтях М. Чабана [41; 43] згадується про те, що В. О. Біднов у 1917 р. редагував український відділ газети «Народная жизнь» та працював на українознавчих курсах у Павлограді. У розширеній і насиченій статті [4] діяльність В. О. Біднова у 1917-1918 рр. вміщена у двох абзацах. В одному з них автор повідомляє, що «у Катеринославі Біднов продовжував свою наукову та викладацьку діяльність аж до революції. Учений активно включається у громадську діяльність: бере участь у численних мітингах, з'їздах, засіданнях, зібраннях, редагує «Вісник товариства «Просвіта» та український відділ газети «Наше життя», очолює новостворене педагогічне товариство, керує українськими педагогічними курсами при Катеринославському повітовому земстві, читає лекції з історії України на курсах українознавства у Катеринославі, Олександрівську, Бердянську, Маріуполі, Луганську. Біднов також редагує і видає цілий ряд популярних книжок (у тому числі власних) з історії України. Як і раніше, важливою галуззю його наукових інтересів залишалася історія козаччини. З'являються статті про Задунайську Січ, запорозьких старшин. Одночасно Біднов не полишав розробку історії церкви, зокрема реконструював список місцевих ієрархів з біографічними довідками» [4]. У цьому описі є певні неточності. Зокрема, газета, в якій В. О. Біднов редагував українську частину, а не просто відділ, називалася «Народне життя», не конкретизовано, з якої ж тематики все-таки читав лекції В. О. Біднов на курсах для вчителів, не розкрито його громадсько-політичну діяльність й таке інше. Але відмітимо, що в цілому тут стисло, але досить інформативно подано відомості про певні напрями діяльності В. О. Біднова у цей час у Катеринославі. У більшості інших публікацій тема «В. О. Біднов у Катеринославі 1917-1918 рр.» є побіжною, якої торкаються лише у зв'язку з іншими сюжетами. Зокрема, відповідна інформація міститься в книзі В. Заруби, зокрема в розділі, де він розглядає участь А. С. Синявського в українській національно-демократичній революції 1917–1920 рр. [12].

У цілому детально діяльність В. О. Біднова в 1917-1918 рр. у Катеринославі не вивчалася й не була предметом спеціального дослідження. Тому метою даного повідомлення є відстежити ті напрями діяльності В. О. Біднова, які мали суспільне звучання.

В. О. Біднов був значущою постаттю в культурному житті Катеринослава. Тому ми виходили у своєму дослідженні з того, що його діяльність повинна була знайти відгуки у місцевій пресі, яка могла слугувати важливим джерелом. У цілому ми не помилилися. Особливо важливою була україномовна преса, або преса, в якій інформація подавалася як українською, так і російською мовами. Зокрема, це газета «Народная жизнь» (Екатеринославская земская газета). Була використана й інша періодична преса періоду, що вивчався. Крім того, ретельно були вивчені історичні дослідження, що торкалися життя Катеринослава у 1917-1918 рр.

Попередній історіографічний аналіз та аналіз джерельних матеріалів свідчить, що апріорі в діяльності В. О. Біднова в Катеринославі у вказаний період можна виділити три важливих напрями: суспільно-політичний, редакційно-видавничий та освітньо-педагогічний. Відповідно до виокремлених напрямів діяльності побудованих і виклад матеріалів дослідження. Науково-літературна діяльність В. О. Біднова в зазначений період нами не розглядалася.

В. О. Біднов, як відомо, був активним учасником політичної боротьби. Він, зокрема, брав участь у діяльності Товариства українських поступовців. Відомо також, що у 1917 р. він став членом новоствореної Української партії соціалістів-федералістів. Після Лютневої революції В. О. Біднов разом з І. М. Трубою, І. Вирвою та іншими (усього 9 представників українства) був обраний до складу Катеринославської губернської земської управи. У тому ж 1917 р. його було обрано членом Центральної Ради, політику якої В. О. Біднов активно підтримував.

На думку В. М. Заруби, українські організації особливо активізувалися 3–6 березня 1917 р. [12]. Саме в цей час вони провели ряд нарад та створили координаційний центр. На доведення цього він наводить виявлене в архіві А. Синявського посвідчення від 7 березня 1917 р., яке засвідчує, що А. С. Синявський у цей час був членом губернської ради [12, с. 137-138]. Для нас важливим є те, що цей документ за голову ради підписав В. О. Біднов, що свідчить про його активну діяльність в українському революційному русі. Тобто на 7 березня в Катеринославі вже існувала українська революційна губернська рада, яку очолював або в керівництві якої був і В. О. Біднов. Підтверджує діяльність цієї ради і свідчення Т. М. Цимлякової про наявність у Дніпропетровському національному історичному музеї довідки цієї ради, наданої Д. І. Яворницькому в травні 1917 р. про те, що від нього надійшов лист про вжиття заходів [40] для збереження запорозької старовини. Довідка засвідчена печаткою губернської української ради.

Відомо, що серед українських партій єдності не було, точилися суперечки щодо взаємовідносин України з Росією, аграрних питань,

стратегії й тактики революційної боротьби тощо. Проте після оголошення влади Центральної Ради в усіх губерніях України почали організовуватися представницькі збори української громадськості. За даними дослідників цього процесу «на губернські національні з'їзди винесли головні питання української революції 1917–1921: підтримка УЦР, проголошення Універсалів Української Центральної Ради, обговорювалися засади організації української автономії в складі Російської Федеративної Демократичної Республіки, висувалися вимоги негайного проголошення національно-територіальної автономії України. В центрі уваги були питання про землю, українське військо, шляхи відродження національної культури, українізацію освіти, створення товариств «Просвіти» тощо. Реалізація рішень доручалася обраним на з'їздах губернським українським національним радам [6].

Перший український губернський з'їзд у Катеринославі, в якому брав участь і В. О. Біднов, відбувся 22–24 травня (3–5 червня) 1917 р., і не став у цьому контексті винятком. Місцем проведення з'їзду стало Комерційне зібрання на Новодворянській вулиці (зараз вул. Дзержинського). Почесним головою з'їзду було обрано Д. І. Яворницького та А. Ф. Кашенка [29; 40]. Результатом цього зібрання стало утворення Катеринославської губернської української ради.

На ньому виявилися й суперечності «між представниками української «буржуазії» і соціалістичних партій. Перших представляла організація УПСФ (В. Біднов, А. Синявський та ін.), других – організація УПСР (С. Бачинський, М. Федорів, П. Коробчанський та ін.) та УСДРП (Ф. Дубовий, І. Мазепа, П. Феденко, І. Романченко та ін.) [34]. До партії соціалістів-федералістів (УПСФ) належали також Є. Вировий, І. Труба, І. Рудичев, Ю. Павловський, Н. і Д. Дорошенки.

Коли 7 (20) листопада 1917 р. було проголошено III Універсал Центральної Ради, Катеринославська губернська українська рада влаштувала на Соборній площі свято з приводу оголошення УНР. «Свято розпочалося молебством, який одправлено володиком Євлампієм з соборним духовенством. Перед молебством Ю. А. Павловський прочитав Третього Універсала; читання закінчилося вигуками «слава!» [36]. Очолювали організацію свята голова Української губернської ради С. В. Бачинський і його заступник (товариш) В. О. Біднов. Далі коло приміщення української губернської ради В. О. Біднов виступив з вітанням від імені губернської ради.

Події розвивалися стрімко. 28 жовтня (10 листопада) 1917 р. у Катеринославі було утворено орган вищої місцевої влади – губернський революційний комітет, а вже 22 листопада (4 грудня) 1917 р. губернський революційний комітет було перейменовано в губернську революційну раду, яка більшістю голосів заявила про визнання Центральної Ради [34]. Еволюція владних структур Катеринослава у 1917 р. добре простежується за дослідженням В. Я. Яценка [44].

Надалі політична діяльність В. О. Біднова відбувалася у складних умовах протистояння між губернською революційною радою та Радою робітничих і солдатських депутатів. Відомо, що 29 грудня 1917 р. (11 січня 1918 р.) у Катеринославі була встановлена радянська влада. 11-12 (23-24) січня вийшла постановою, за якою губернська революційна рада розпускалася, а всі повноваження перебирав на себе губернський комітет Ради робітничих і солдатських депутатів.

У таких умовах 13–15 січня 1918 р. (за старим стилем) у Катеринославі відбувся Другий губернський український з'їзд, на якому В. О. Біднов виступив з великою промовою про Катеринославську губернську українську раду. За його словами ця рада, створена у травні 1917 р. «зорганізувалася більш-менш твердо під час першого губернського українського з'їзду (21 та 22 травня) у Катеринославі» [10]. Виступ В. О. Біднова є цінним джерелом до політичної історії України. У ньому наводяться дані про участь ради у першому селянському з'їзді на Катеринославщині (11–16 червня 1917 р.), надзвичайному губернському земському зібранні (наприкінці червня) тощо. В. О. Біднов детально виклав організаційну роботу ради, її діяльність. Він зупинився й на тому, що «тепер совет робітничих і солдатських депутатів постановив розпустити і революційну і губернську ради, але вони обидві, особливо остання, повинні існувати і проводити організаційну роботу, так потрібну для нашої Катеринославщини» [10]. В доповіді він виступив на захист Генерального секретаріату від чуток про його буржуазність і контрреволюційність, вказав на його представників як на давніх соціалістів і зазначив, що «йому «доводилося бачити Винниченка в Катеринославі в одязі сільського робітника-полтавця, що приходять на заробітки в Катеринославщину»» [10]. Закінчив свою промову В. О. Біднов словами: «Такі почесні діячі, найкращі сини України працюють у Центральній Раді, на їх треба покладатися, їм допомагати, бо тільки через них Центральна Рада дасть землю і волю трудовому українському народові, збудує долю України. Слава Центральній Раді». Промова В. О. Біднова була зустрінута присутніми гучними оплесками і вигуками «слава!».

Відомо, що більшовики під тиском німецьких та українських військ залишили Катеринослав у ніч з 21 на 22 березня (за старим стилем) 1918 р., а вже 22 березня під головуванням В. О. Біднова відбулися збори у театрі «Колізей». На них відомий діяч виступив з промовою, в якій вказав «на значущість моменту визволення Катеринослава від більшовиків і запропонував привітати Українське військо в особі отамана вільного козацтва Б. Є. Горобця» [21]. 23 березня (5 квітня) в помешканні губернського правління зібралися представники 57 українських організацій м. Катеринослава і його околиць загальною кількістю понад 170 представників, щоб висловити своє ставлення до цієї події. Головою цих зборів було обрано І. М. Трубу, а то-

варішем голови – В. О. Біднова. За пропозицією І. М. Труби, «збори ... визнали себе правомочними установчими зборами і ухвалено було утворити тимчасовий виконавчий комітет з 8 чоловік». Зрозуміло, що до складу цього комітету ввійшов і В. О. Біднов. Збори ухвалили підтримку Центральної Раді [21].

Друге зібрання українських організацій відбулося 10 квітня 1918 р. (за новим стилем) у помешканні губернського правління. Основним результатом цих зборів стало затвердження статуту товариства «Українська культура». І знову однією з найбільш актуальних доповідей стала доповідь В. О. Біднова «про необхідність мати свою газету» [9]. Вирішено було звернутися з проханням до земської управи поділити бюджетні кошти на утримання газети «Народная жизнь» «на частини: російську і українську відповідно до числа людності в губернії (росіяян і українців)». На підтримку газети було пущено підписного листа.

Є відомості і про третє зібрання в помешканні революційної ради 8 (21) квітня 1918 р. українських організацій, які утворили товариство «Українська культура» [33]. На ньому за відсутності І. М. Труби також головував В. О. Біднов, який зробив доповідь «по справі скликання селянського просвітнього з'їзду» [32]. Було ухвалено скликати такий з'їзд (12) 25 квітня 1918 р. Завданнями з'їзду були визначені освітня та культурна справа українського населення.

У той же день 8 (21) квітня В. О. Біднов узяв участь у проведеному вперше вечорі співів і декламації, що відбувся у Зимовому театрі. На вечорі виступав український національний хор у складі 50 чоловік. Від імені Катеринославської «Просвіти» виступив і В. О. Біднов, який на той час був головою ради «Просвіти», з промовою про українську пісню і закликав підтримати цей хор [37].

Від товариства «Просвіта» В. О. Біднов брав участь у різних акціях, які відбувалися на підтримку української держави. Так, 15 (28) квітня він брав участь в урочистостях, присвячених привітанням другого імені Максима Залізняка гайдамацького полку. Вони відбулися в першій комерційній школі. З привітанням від товариства «Просвіта» виступив В. О. Біднов, в якому він говорив про потрібність на Катеринославщині такого полку і висловив сподівання, звертаючись до гайдамаків, що «ви піддержите нашу національну справу на користь місцевого краю і всієї України» [28]. На цих же урочистостях виступали І. М. Труба, Є. С. Вировий, А. С. Сиявський.

Д. І. Яворницький у таких політично заангажованих заходах брав не дуже активну участь. Але у всьому, що торкалося культурно-просвітницької української програми, його прізвище знаходимо поряд з прізвищем В. О. Біднова, особливо у справі українознавства.

Значну роль відігравала діяльність В. О. Біднова по розширенню, як зараз прийнято говорити, інформаційного поля української

мови, зокрема в періодичній пресі. Відомо, що він редагував українську частину газети «Народная жизнь». Але мало відомо, яких труднощів зазнавала його діяльність на цій посаді та й сам перебіг подій під час його роботи, який не був суцільним, а переривався у зв'язку з конфліктними ситуаціями. Газета «Народная жизнь» це, власне кажучи, колишня «Екатеринославская земская газета». Вона виходила у 1917 р. спочатку під редагуванням голови Катеринославської земської управи фон Гесберга.

З № 149 від 12 вересня 1917 р. у вихідних даних наведені вже інші прізвища. Газета поділена на дві частини: російську та українську. І редактором української частини вже є В. О. Біднов. Д. Дорошенко відзначає значну роль І. Труби у тому, що редактором став В. О. Біднов. У своїх спогадах серед інших заслуг І. Труби він відзначив, що «він же добився, щоб земська газета «Народная жизнь» завела український відділ, редактором якого став професор В. Біднов» [Цит.: за 3]. З приходом до редакторства В. О. Біднова в українській частині стало з'являтися значно більше матеріалів про життя української спільноти. Серед них інформація про зібрання та діяльність представників української політичної та культурної спільноти, про створення і діяльність україномовних середніх і вищих навчальних закладів, про діяльність катеринославської «Просвіти» та її філій, про введення української мови як мови викладання в середніх загальноосвітніх і спеціальних закладах, про життя і діяльність Першої української гімназії в Катеринославі, про видання книжок українською мовою як у Катеринославі, так і за його межами, про видатних українських діячів, зокрема про письменника Кашенка і таке інше. Публікувались листи-звернення до тих чи інших представників влади тощо.

Така діяльність мабуть не дуже влаштовувала губернське земство в цілому. Тому працювати В. О. Біднову на цій посаді було досить важко. З матеріалів газети випливає, що суперечки між ним та редактором російської частини газети Н. Н. Мамадишським урешті-решт призвели до заяви останнього 20 (7) лютого 1918 р. на сторінках «Народной жизни», в якій він писав: «Украинская и российская части «Народной жизни» совершенно обособлены одна от другой и ведутся и редактируются самостоятельно и не зависимо. Я приемлю на себя ответственность идейную, моральную и всякую за статьи российской части и совершенно не приемлю этой ответственности за статьи украинской части» [23]. Конфлікт на той час загасити не вдалося, і відповіддю В. О. Біднова стала його заява про відставку з посади редактора української частини «Народной жизни». Інформація досить скупа, з якої важко з'ясувати остаточні причини такого кроку В. О. Біднова: «Вчера 21 (8) февраля редактор украинской части «Народной жизни» В. А. Беднов подал в губернскую управу заявление о сложении с себя обязанностей редактора, мотивируя свое заявление тем, что его

взгляди расходятся с взглядами губернской управы» [32]. За редактора української частини газети тимчасово почав працювати Т. В. Калиниченко.

Але вимушене усунення від редакторської роботи тривало недовго. З сорок сьомого номера «Народной жизни» (тобтодесь з середини квітня 1918 р. за новим стилем) В. О. Біднов знову обійняв посаду редактора української частини цієї земської газети. Але працював він недовго. Не минуло й двох місяців, як катеринославська губернска земська управа прийняла рішення «с первого июля прекратитъ издание Народной жизни». В якості основної причини називалася фінансова скрута. Але серед можливих причин могло бути й те, що управа не бажала фінансувати саме українську частину газети, оскільки перед управою було поставлене питання про поділ газети на дві – російськомовну та україномовну з відповідним фінансуванням кожної з частин.

Крім української частини газети «Народная жизнь», В. О. Біднов редагував у 1918 р. просвітянську газету «Живе слово», а ще до цього у 1917 р. «за дорученням А. Ніковського на початку 1917 р. Біднов редагував і тримав коректуру часопису «Степ»» [13; 41].

Багато сил у цей час В. О. Біднов та Д. І. Яворницький віддавали справі українізації навчального процесу, розвитку української культури та освіти у Катеринославі, справі консолідації учительства. Зокрема, В. І. Біднов був активним учасником з'їзду робітників народної освіти Катеринославщини, що відбувся 26 жовтня 1917 р. Гологував на з'їзді І. М. Труба, а товаришем голови було обрано В. О. Біднова [16].

Зрозуміло, що поряд з В. О. Бідновим активно працювали на ниві українства й допомагали йому й інші представники українського революційного руху. Відзначимо, зокрема, що значну роль у перебігу справ українства відігравали А. С. Синявський, І. Труба, П. Бачинський, Л. Біднова-Жигмайло, І. Мазепа, Є. Вировий та ін. Так, з ініціативи Є. Вирового була відновлена діяльність «Просвіти», забороненої з 25 січня 1916 р. І. Труба докладав багато зусиль щодо українізації освітянського процесу, створення учительського товариства у Катеринославі, організації його з'їзду тощо. Взагалі розгляд діяльності представників свідомого українства у Катеринославі дає підстави твердити, що діяльність у сфері розвитку української культури ставилася чи не на одне з перших місць. Підтверджують цю думку і мемуари І. Мазепа, в яких він зазначає, що найбільш свідомі українці міста (серед них він називає і В. Біднова) «взялися насамперед за справу освітньо-культурного характеру» [14]. Саме в цьому річці найбільше працював у ці часи в Катеринославі й Д. І. Яворницький. Він читав лекції на різноманітних українознавчих курсах для вчителів, інших верств населення, консультував різні установи з питань заміни

російських назв українськими, викладав у Катеринославському університеті тощо [40]. Але він тримався осторонь активної участі у політичних подіях, чого не скажеш про В. О. Біднова. Хоча В. О. Біднов, як і Д. І. Яворницький, теж приділяв багато уваги культурно-освітній справі.

В. О. Біднов був членом гімназійної комісії, до якої крім нього входили І. С. Степанов, А. С. Синявський, Т. В. Калениченко та І. В. Котляров. Ця комісія й опікувалася відкриттям української гімназії у Катеринославі. В. О. Біднов всіляко підтримував діяльність Першої української гімназії у Катеринославі, головою батьківської ради якої була його дружина Любов Біднова. Гімназію було відкрито 18 вересня 1917 р. за ініціативи вчительського товариства і при значній ініціативній діяльності І. Труби, який став її першим директором.

24 (11) лютого 1918 р. В. О. Біднову на педраді української гімназії було запропоновано обійняти посаду її директора, але він відмовився [20]. У цей же день директором гімназії було обрано Ф. О. Єфремова. Але В. О. Біднов продовжував активно співпрацювати з гімназією. Так, 6 (19) лютого він прочитав в українській гімназії на святі на спомин скасування кріпацтва лекцію про історію кріпацтва та його скасування [17].

2 (15) лютого 1918 р. В. О. Біднов прочитав перед членами «юнацької спілки», які зібралися у землемірному училищі, щоб обговорити питання святкування пам'яті Т. Г. Шевченка, доповідь «Українська мова повинна бути мовою науковою і шкільною на Україні» [19]. Питання святкування пам'яті Т. Г. Шевченка розглядалося й на засіданні 24 (11) лютого 1918 р. ради українського вчительського товариства, на якому заступником голови президії засідання був В. О. Біднов.

Однією з важливих справ у місті стало утворення народного університету імені Караваєва. Він відкрився 2 лютого (за старим стилем) 1918 р. Ця ідея була висунута свого часу ще Катеринославським науковим товариством, але змогла здійснитися лише в революційну добу. В її розвитку з'явилися нові моменти. Як повідомлялося в газеті «Народная жизнь», в університеті імені Караваєва «на історико-філологічному факультеті буде одкрито одділ українознавства, де читатимуться нова історія, історія письменства українського, географія України, етнографія, статистика та інші предмети, що стосуються до України. Лекторами на українському одділі виступають В. О. Біднов, Є. С. Вировий, П. О. Єфремов, А. С. Синявський, І. М. Труба» [23].

Ще одним кроком у справі українства стало створення українського учительського товариства у Катеринославі. Його установчі збори відбулися 16 березня 1917 р. Головою було обрано Є. Вирового, а В. О. Біднов увійшов до складу ради товариства [18]. Головним

завданням товариства, за Ю. Г. Пахоменковим, стало питання українізації освіти на Катеринославщині [25; 26].

На підтвердження певних успіхів у цій справі можна навести той факт, що 5 червня (23 травня) 1918 р. механічний факультет міського технікуму «прийняв пропозицію І. Труби про те, що на першому семестрові факультету більшість предметів з нового шкільного року повинна викладатися на українській мові» [35]. Принагідно зазначимо, що деканом цього факультету на той час перебував відомий український діяч С. В. Бачинський. Але оскільки відчувався брак кадрів, ще влітку 1917 р. було проведено низку повітових і губернських вчительських курсів. В. О. Біднов також читав лекції на таких курсах з історії українського народу, зокрема на короткочасних курсах українознавства, організованих цим товариством з 2 до 20 травня 1917 р. На цих же курсах читали лекції й інші представники української інтелігенції, зокрема Д. І. Яворницький читав лекції з історії Запорожжя. Тритижневі курси з українознавства влітку 1917 р. були улаштовані у Павлограді місцевою «Просвітою», на яких читали лекції В. О. Біднов, Я. Якуша, С. Липківський та інші [43]. Зазначимо також, що В. О. Біднов очолював у 1918 р. Раду Катеринославського товариства «Просвіта» [22].

Політична діяльність В. О. Біднова в цей час певною мірою спадає. На разі за часів гетьмана Скоропадського на перший план все більше виходять справи, пов'язані з українським культурним рухом. Крім того, особливо восени, на наш погляд, перед В. О. Бідновим постає проблема вибору свого подальшого життєвого шляху. Залишатися у Катеринославі стає небезпечним. Бо при тій непевній політичній ситуації повернення більшовиків загрожувало вченому репресіями, з огляду на його активну антибільшовицьку та проукраїнську діяльність.

У липні 1918 р. з Києва надійшло повідомлення про затвердження статуту Катеринославського університету і дозвіл розпочати набір студентів. Активно формувався професорсько-викладацький корпус університету. Серед запрошених до викладання був і В. О. Біднов. У деяких працях йде мова про те, що В. О. Біднова особисто запросив до викладання в університеті М. П. Любавський (колишній ректор Московського університету), який очолив історико-філологічний факультет. При цьому він запропонував В. О. Біднову «викладати там історію України і навіть українською мовою» [4]. У липні цього ж року згоду на читання курсу історії України і старожитностей дав і Д. І. Яворницький [30; 40]. Але восени В. О. Біднов був запрошений на посаду екстраординарного професора історії української церкви історико-філологічного факультету Українського державного університету у Кам'янці-Подільському. В. О. Біднов приймає це запрошення. У довіднику з історії освіти в Україні [7] ця подія в житті

В. О. Біднова подається як те, що 17 вересня 1918 р. «М. П. Василенко перевів викладача Катеринославської духовної семінарії магістра богослов'я В. О. Біднова на посаду в. о. екстраординарного професора по кафедрі історії української церкви КПДУУ» [7, с. 116]. 18 вересня 1918 р. І. І. Огієнко повідомив В. О. Біднова про його призначення до КПДУУ [7, там само]. Він виїхав до Кам'янця-Подільського разом з сином Арсенем, якому було тоді близько 14 років. 8 жовтня 1918 р. В. О. Біднов прибув до Кам'янця-Подільського [7, с. 123].

Чи був після свого від'їзду В. О. Біднов у Катеринославі, автору наразі невідомо, але є інформація, що 25 грудня 1918 р. ректор Кам'янець-Подільського університету І. Огієнко дозволив В. О. Біднову відрядження до Києва та Катеринослава [7, с. 142].

Безсумнівно, постать В. О. Біднова є однією зі знакових для Катеринослава. Тому свідчення його активної діяльності та співробітництва з Д. І. Яворницьким, які наведені в даному дослідженні, на наш погляд, будуть сприяти більшому усвідомленню його ролі в суспільному житті Катеринослава.

Бібліографічні посилання

1. *Абросимова С. В.* Людина духу та вищих небуденних вимог (Життя і творчість Василя Біднова) / С. В. Абросимова // Монастирський острів. – 1994. – № 2 (вересень). – С. 124–136.
2. *Абросимова С. В.* В. О. Біднов / С. В. Абросимова // Українська біографістика. – К., 1999. – Вип. 2. – С. 73–75.
3. *Василенко Н.* Іван Труба (1878–1950): Електронний ресурс <http://museum.dp.ua/science/results/masters/regionmasters/>
4. Василь Біднов / Українська культура: Лекції за редакцією Дмитра Антоновича / упор. С. В. Ульяновська; вст. ст. І. М. Дзюби; перед. слово М. Антоновича; додатки С. В. Ульяновської, В. І. Ульяновського. – К., 1993. – («Пам'ятки історичної думки України»).
5. *Гаркуша Л. А.* Катеринославський історик Василь Біднов / Л. А. Гаркуша. А. В. Портнов // Історія та культура Подніпров'я – Д., 1998 – С. 90–93.
6. *Гриценко А. П.* Губернські українські національні з'їзди: електронний ресурс <http://www.history.org.ua/>
7. *Даниленко В. М.* Освіта України в роки національно-демократичної революції (1917–1920) з хроніки подій / В. М. Даниленко, О. М. Завальнюк, Ю. В. Леячий. – Кам'янець-Подільський, 2005.
8. *Дорошенко Д.* Життя й громадська діяльність проф. В. О. Біднова / Д. Дорошенко // Пам'яті професора Василя Біднова: Засідання Укр. іст.-філол. тов-ва в Празі дня 30 квітня 1935 року. – Прага, 1936. – С. 5–11.
9. Друге зібрання українських організацій // Народне життя. – 1918. – № 45 (14 (1)) квітня.
10. Другий Український губернський з'їзд // Народне життя. – 1918. – № 12 (20 січня).
11. *Заруба В. М.* Василь Біднов / В. М. Заруба // Постаті (Студії з історії України. Книга друга).
12. *Заруба В.* Антін Синявський. Життя, наукова та громадська діяльність (1866–1951) / В. Заруба. – Д., 2003.

13. Лист В. Біднова до А. Ніковського від 29 січня 1917 р. // ЦНБ НАН України. – Ф. 221. – № 63, арк. 1. – 1 зв.
14. *Мазепа І. П.* Україна в огні і бурі революції 1917–1921 / І. П. Мазепа. – Мюнхен, 1950. – Т. 1. (Центральна Рада, Гетьманщина, Директорія). – С. 20–30.
15. *Мицик Ю. А. Д.* Яворницький і В. Біднов / Ю. А. Мицик // Вчений-подвижник: Життєвий шлях і літературна спадщина відомого на Придніпров'ї археолога, історіографа, краєзнавця та етнографа Д. І. Яворницького (Матер. наук.-практ. конф., присвяченої 135-річчю з дня народження вченого). – Д., 1991. – С. 19–22.
- 16 Народне життя. – 1917. – № 184, 27 жовтня.
17. Там само. – 1918. – 8 березня (23 лютого).
18. Там само. – 1918. – № 22, 14 (1) лютого.
19. Там само. – 1918. – № 24, 17 (4) лютого.
20. Там само. – 1918. – № 32, 27 (14) лютого.
21. Там само. – 1918. – № 40, (7 квітня (25 березня)).
22. Там само. – 1918. – № 56, 27 (14) квітня.
23. Одкриття Народного університету імені Караваєва // Народне життя. – 1918. – № 14, 20 січня. – С. 4.
24. От редактора российской части «Народной жизни» // Народне життя. – 1918. – № 26, 20 (7) лютого.
25. *Пахоменков Ю. Г.* Національний освітній процес на Придніпров'ї в 1917 р. / Ю. Г. Пахоменков // Вісник Дніпропетровського університету. – 2002. – Вип. 10. – С. 294–299.
26. *Пахоменков Ю. Г.* Український освітній процес у 1917-1918 рр. на Подніпров'ї (до історії першої українізації / Ю. Г. Пахоменков // електронний ресурс: www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/likp/2009_6/27.pdf
27. *Портнов А. В.* Василь Біднов: з Катеринославу до Варшави / А. В. Портнов // Вісник Дніпропетровського університету. Історія та археологів. – Д., 2002. – Вип. 10 – С. 196–198.
28. Привітання другому імені Максима Залізняка гайдамацькому полку // Народне життя. – 1918. – № 58, 30 (17) квітня.
29. Приднепровский край (Екатеринослав). – 1917. – 24 мая.
30. Приднепровский край (Екатеринослав). – 1918. – 30 июля.
31. *Саламаха І. В.* Громадсько-політична та наукова діяльність В. О. Біднова (кінець ХІХ – 1935 р.) / дис. ... канд. іст. наук. – Запоріжжя, 1998.
32. Сложение обязанностей редактора В. А. Бедновым // Народне життя. – 1918. – № 28 (22 (9)) лютого.
33. Третє зібрання українських організацій // Народне життя. – 1918. – № 52, 23 (10) квітня.
34. У вирі революції та громадянської війни / Електронний ресурс: <http://www2.dniprorada.gov.ua/pro-misto/>
35. Українізація городського технікуму в Катеринославі // Народне життя. – 1918. – № 75, 25 травня (8 червня).
36. Українське свято // Катеринославська земська газета «Народная жизнь» від 24.11.1917 р.
37. Український національний хор // Народне життя. – 1918. – № 53, 24 (11) квітня.
38. *Ульяновський В. І.* Василь Біднов / В. І. Ульяновський // Історіографічні дослідження в Україні. – К., 2002. – Вип. 12. Визначні постаті української історіографії ХІ–ХХ ст. – С. 303–340.

39. Ульяновський В. І. Василь Біднов / В. І. Ульяновський // УІЖ. – 1992. – № 10-11. – С. 80.

40. Цимлякова І. М. До біографії Д. І. Яворницького / І. М. Цимлякова // Грані. – 2005. – № 5 (43), сентябрь-октябрь. – С. 37–40.

41. Чабан М. Любов Біднова (портрет на тлі епохи) / М. Чабан // Січеславщина (краєзнавчий альманах). – 1998. – Вип. 2.

42. Чабан М. П. Діячі Січеславської «Просвіти» (1905–1921). Бібліографічний словник: наукове видання / М. П. Чабан. – Д., 2002. – С. 108–114.

43. Чабан М. П. Самійленко Віталій Миколайович / М. П. Чабан // електронний ресурс: <http://ruthenos.org.ua/HTML/Pusmen/samij.html>

44. Яценко В. Я. Еволюція владних структур Катеринослава у 1917 р. / В. Я. Яценко // Наддніпрянський історико-краєзнавчий збірник. – Д., 1998. – Вип. 1. – С. 164–170.

Надійшла до редколегії 05.11.2010

УДК 929 Гесберг

І. О. Кочергін

Національний гірничий університет

В ЕПІЦЕНТРИ ГРОМАДСЬКОГО СЛУЖІННЯ. ГЕСБЕРГ КОСТЯНТИН ДМИТРОВИЧ

Висвітлюються основні віхи життєдіяльності громадського та державного діяча Катеринославської губернії Костянтина Дмитровича Гесберга.

Ключові слова: земство, управа, гласний, комісар, революція, Перша світова війна.

Освещены основные вехи жизнедеятельности общественного и государственного деятеля Екатеринославской губернии Константина Дмитриевича Гесберга.

Ключевые слова: земство, управа, гласный, комиссар, революция, Первая мировая война.

The main marks of the life and activity of public and state figure Kostjantyn Dmytrovych Gesberg are illustrated in this article.

Key words: zemstvo, uprava, glasniy, komisar, revolution, The First World War.

Ім'я Костянтина Дмитровича фон Гесберга мало відоме не лише пересічному мешканцю Придніпровського краю, але й історичній науці. Науковці і краєзнавці не жалували своєю увагою цю постать, яка хоча й не належить до видатних і знакових діячів, але в перші два